

Oponentský posudok

habilitačnej práce

Anikó N. Tóth: Konverencie. Transkultúrne čítania.

Habilitačná práca Anikó N. Tóth, ako sa uvádza v abstrakte, má za cieľ preskúmať možnosti uplatnenia transkulturalizmu ako prístupu a interpretačného rámca v literárnovednom výskume. Vychádza z predpokladu, že tento rôznorodý a stále sa vyvíjajúci spôsob skúmania umožňuje diferencovaný a platný opis a interpretáciu fenoménov našej doby, súčasných javov, globalizácie, skúsenosti s kultúrnou rozmanitosťou, uvoľňovaním národných väzieb, zložitých modelov identít, dôsledkov migrácie, nových spôsobov komunikácie, cudzosti a inakosti, jazykových zmien a beletristických rozmerov týchto skúseností. Práca napĺňa tento cieľ tak, že sa počas skúmania globálneho fenoménu, ktorý sa prejavuje najrozličnejšími spôsobmi, zameriava na presne vymedzený korpus a kultúrny fenomén: skúma pole literárneho stretu maďarskej a slovenskej kultúry a zameriava sa predovšetkým na miesta, priestory a s nimi súvisiace kultúrne kódy. Sústreďuje sa na žáner románu a otázky vývoja identít v naratívach zobrazených postáv a výzvy, ktoré pred ne formovanie a premeny identít stavajú.

Teoretický rámec načrtnutý v prvej časti práce je v súlade s charakterom skúmanej problematiky a medzinárodným, medzikultúrnym prienikom odbornej literatúry dostatočne široký, t. j. aktivizuje medzinárodnú odbornú literatúru, pričom využíva aj výsledky stredoeurópskeho a maďarského výskumu, ktoré sú súčasťou tohto diskurzu, vrátane výsledkov nitrianskej školy, ako výraznej vedecko-výskumnej dielne transkulturalizmu. Tento teoretický prístup poskytol prehľad dôvodov a okolností, ktoré znamenali výzvu pre interpretov literárnych a umeleckých diel, ba vo všeobecnosti kultúrnych javov, keďže fyzická a virtuálna mobilita na prelome tisícročí vytvorila nové formy vzťahov a javov medzi kultúrami, ktoré sa predtým považovali za homogénne, čo v tomto zmysle určovalo aj ich vzťahy. Poskytuje prehľad teoretických východísk, ktoré reflektovali na spomínané javy a načrtáva teoretický rámec transkulturalizmu ako v súčasnosti aktuálneho spôsobu čítania kultúry. Dôležitou súčasťou práce je, že ponúka účinné metódy interpretácie/prijímania diel vznikajúcich v prieniku minoritných i majoritných kultúr: k aktívnej prítomnosti dvoj-, či viacjazyčnosti v literárnych textoch, zmeny jazykov, "domáckosti", "stotožnenosti", "cudzosti" a "inakosti" jazykov, a tiež regionálnych a globálnych skúseností s migráciami a identitami vo všeobecnosti.

Druhú časť, ktorá nadväzuje na osnovu teoretického modelu, tvorí päť kapitol, ktoré ako prípadové štúdie mapujú diela súčasnej slovenskej a maďarskej literatúry na Slovensku, pričom spochybňujú rámcovanie: "slovenská" a "slovensko-maďarská", tzn., že jej analýzy a závery poukazujú na neadekvátnosť pokusov interpretácii súčasných literárnych diel z perspektívy homogénnych národných kultúr. Diskurz, ktorý práca navrhuje, nediktuje aplikovanie svojich interpretačných metód ako výlučných a univerzálnych, no zároveň sa pokúša (usiluje) poukazovať na to, ako sa uvádza v úvode, že „transkulturalizmus možno

účinne aplikovať aj v stredoeurópskom, maďarskom a slovenskom kontexte, ktorý reflektuje rýchle spoločenské zmeny našej doby, pričom zároveň umožňuje aj nové čítanie textov z predchádzajúcich období, ktoré ponúka odкрývajúce nových významov.“ (9.)

Analýzy diel sa v jednotlivých kapitolách vyznačujú mimoriadne hlbokou a diferencovanou znalosťou materiálu, širokým záberom poznatkov a schopnosťou syntetizovať interpretácie podľa načrtnutých teoretických východísk. Z kritickej recepcie skúmaných diel účinne využívajú relevantné prístupy, pričom sa dôsledne držia vlastného interpretačného rámca. Jednotlivé prípadové štúdie sa už menej odvolávajú na základné teoretické texty, ktoré definujú transkultúrne čítanie, ich aspekty a charakteristiky prístupov sú všakv interpretáciách hojne zastúpené. Takže interpretácie jednotlivých diel neslúžia ako ilustrácie teórie, ale ako rad výkladov, ktoré stavajú na jasne rozpoznateľnom teoretickom rámci a zároveň venujú pozornosť špecifikám jednotlivých diel.

V kapitole „*Magická a apokalyptická dedina*“ nachádzame komparáciu dvoch poviedkových zbierok. Poviedky zo slovenskej zbierky Václava Pankovčina *Marakéš* (1994) a maďarskú zbierku Gábora Kálmána *Nova* (2011) spája nielen to, že situujú svoje naratívne príbehy do fiktívnej obce (Marakéš na slovensko-poľsko-ukrajinskej hranici a po slovensky pomenovaná Jasná Horka na slovensko-maďarskej jazykovej hranici), ale obe problematizujú konštrukcie osobných identít, ktoré sú determinované kontrastmi medzi lokálnym a regionálnym, národným, marginálnym a centrálnym, a ktoré sú výsledkami hraničných situácií v strednej Európe.

Kapitola „*Malomesto na križovatke stereotypov*“ skúma transkultúrne javy, formy hybridizácie v románe Daniely Kapitáňovej - Samko Tále, *Kniha o cintoríne*. Priestorom fikcie tu je multietnické Komárno, v ktorom mentálny a fyzický stav postavy, rozprávača určuje ťažisko rozprávania, jeho "traumy z existencie" sú zdrojom frustrácie a v románovom modeli jeho spôsob myslenia všetky druhy inakosti považuje za zdroj nebezpečenstva. Román reflektuje na transkultúrne javy ako satira, ktorá odhaľuje stereotypy.

Kapitola „*Mesto v labyrinte jazykov*“ o románe Klára Norberta Györgya prináša do diskusie popri literárnom transkulturalizme aj lingvistickú perspektívu: pluricentrický prístup. Maďarský jazyk na Slovensku chápe ako regionálny variant pluricentrickej maďarčiny, a charakteristické črty tohto variantu identifikuje ako súčasť poetiky skúmaného románu. Tento jazyk, vnímaný ako transkultúrne špecifikum, prispieva k chápaniu významu románu čitateľmi, pre ktorých je daný jazykový variant blízky, ako aj pre tých, ktorým je neznámy. Dôsledkom používania prvkov aj anglického jazyka v príbehu je jazyková hybridita, ktorá sa stáva ešte zložitejšou a prispieva k väčšej rozmanitosti možností čítania. Privádza do hry okrem regionálnych jazykových a kultúrnych charakteristík aj transkultúrne špecifiká globalizácie a migračných trendov.

Kapitola „*Mesto na priesečníku kultúr*“ sa úvodom venuje Banskej Štiavnici z historického aspektu ako zvláštnemu miestu, ktoré je stretom kultúr, podáva stručný prehľad histórie mesta a v niekoľkých odsekoch podáva informácie aj o životoch umelcoch spojených s týmto mestom. Potom nasleduje komparatívna analýza dvoch románov: *Čas majstrov* (1977) slovenského spisovateľa Antona Hykisha a maďarského románu Pétera Horvátha *A képiró*

(2013). Romány, týkajúce sa rovnakej témy, výtvarného umenia, vykazujú znaky historiografickej metafikcie, ktoré opísala Linda Hutcheon a táto poetická črta je obzvlášť vhodná na zviditeľnenie neustále sa premieňajúceho charakteru identity a jej transkultúrne rozpoznateľných špecifik. Zasadenie románu do priesečníka kultúr, cestovania hlavných hrdinov, ich skúseností získaných v rôznych kultúrach umožňujú transkultúrne interpretácie identít a umeleckých diel vznikajúcich v priestore fikcie. Sama o sebe zaujímavá a perspektívna banskoštiavnická kapitola trochu vyčnieva z diskurzu. Úvod s charakteristikou mesta a jeho histórie je podložený dvoma skúmanými románmi, ale neuskutoční sa prepojenie prezentácie intelektuálov žijúcich v meste v rôznych obdobiach so svetom románov. Skúmanie dvoch románov je do značnej miery opodstatnené, no v prípade publikácie habilitačnej práce by sa malo zväziť ďalšie rozpracovanie kapitoly úpravou proporcií úvodu o kultúrnych dejinách a analýzami románov. (Zároveň je táto kapitola z hľadiska kultúrnych dejín mimoriadne zaujímavá a tají v sebe možnosť vzniku vzrušujúcej knihy o Banskej Štiavnici.)

Kapitola s názvom „*Veľkomesto na hranici fikcie napájanej spomienkami a exotickými skutočnosťami*“ a skúmaním románu Petra Macsovszkého *Tantalópolis* (2015) ponúka špecifický súhrn problematiky habilitačnej práce. Samotná práca označuje Macsovszkého za vzor transkultúrneho autora a ako autor tohto románu sa ním javí najmä preto, lebo fiktívny hrdina románu kumuluje svoje transkultúrne charakteristiky, ktoré sú základnými otázkami fikcionalizácie prezentovaného subjektu („ja“). Životný príbeh, ktorý sa odohráva v naratívne románu, znemožňuje vytvorenie homogénnej identity: stredoeurópske rodisko je tiež multikultúrne miesto, ktoré viaže protagonistu Szoborkaya k viacerým kultúram, jeho spôsob bytia svetového migranta a problémy so sebaidentifikáciou, ktoré zažíva v cudzom meste, odhaľujú fluidné formovanie kozmonomádskej identity.

Predložený materiál je založený na jedinečnom výskume, dobre zapadá do predchádzajúcich prác Anikó N. Tóth a je podloženým pokračovaním jej špecializovanej výskumnej a pedagogickej činnosti. Výsledky prezentované v tejto habilitačnej práci ponúkajú nové perspektívy interpretácie literárnych textov a nástroje odborného diskurzu pre naše chápanie literatúry - t. j. nabádajú na pokračovanie trebárs aj vo vedecko-výskumnom tíme. Z výsledkov vedeckého výskumu odborníčky a jej schopností viesť dialóg vyplýva, že je spôsobilou kandidátkou na úspešné habilitačné konanie.

Vzhľadom na zrelú habilitačnú prácu uchádzačky a s ohľadom na jej predchádzajúcu vedeckú prácu jej udelenie habilitačného titulu dôrazne odporúčam.

István Ladányi

habilitovaný docent

Univerzita Pannon, Veszprém

Fakulta modernej filológie a spoločenských vied

(z maďarčiny preložila Anikó Tóth)